

РОЗДІЛ 3

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПРАВОВОГО І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ІНФОРМУВАННЯ

https://doi.org/10.15407/r_nbu.0005157.56

Половинчак Юлія Миколаївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4903-5434>,
докторка наук із соціальних комунікацій,
заступниця генерального директора із наукової роботи,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: nub@nbuv.gov.ua

Концепція цифрового проєкту «Форсайт Україна»: від практики експертного прогнозування до науково-інформаційної платформи

Дослідження презентує концепцію створення науково-інформаційного проєкту «Форсайт Україна», спрямованого на виявлення, відбір, систематизацію інформації прогнозного характеру щодо України та пов'язаних із нею глобальних і регіональних процесів. Обґрунтовано принципову важливість акумуляції відповідних матеріалів, особливо продуктованих світовими експертними центрами. Розглянуто підходи до забезпечення доступу до реферативної бази та створення інструментів аналітики даних для неї.

Ключові слова: форсайт, цифрова платформа, реферативна база, аналітика даних

Вибудовування системи довгострокового прогнозування як основи прийняття рішень є на сьогодні досить поширеним і водночас перспективним напрямком експертної підтримки управлінських процесів. Прогнозування через системне осмислення майбутнього із опорою на експертне колегіальне бачення попри понад півстолітню історію залишається актуальним напрямком інтелектуального пошуку для передових країн світу [1; 2], а також викликає помітний інтерес українських науковців [3; 4]. Водночас форсайт дослідження як інструмент вибудовування стратегічного планування та формування державних політик активно застосовуються на різних рівнях та у різних галузях. У Верховній Раді, зокрема, наразі функціонує Міжфракційне депутатське об'єднання «Стратегічний форсайт України» та плідно працює сектор форсайту як підрозділ Дослідницької служби парламенту. Сьогодні можна говорити про цілу низку форсайт досліджень, що їх реалізують вітчизняні наукові центри, зокрема, інститути НАН України. Варто також наголосити на фокусуванні на українській проблематиці у світових форсайт-дослідженнях – як тих, що реалізуються за міжнародної підтримки для України, так і тих, що орієнтовані на глобальну аудиторію, але при цьому прямо чи опосередковано включають українське питання. З огляду на важливість українського чинника у актуальних процесах сучасного світу практично за всіма сферами, значний відсоток актуальних довгострокових прогнозів останніх років, напрацьованих найпотужнішими командами дослідників так чи інакше стосуються України.

Відтак йдеться про масиви високоякісної інформації, що заслуговують стати об'єктом різноаспектних досліджень.

Наявні у вітчизняному науковому дискурсі напрацювання, що стосуються теми форсайт-досліджень, є у першу чергу або теоретичними та методологічними роботами, або ж фінальними прогностичними матеріалами, що висвітлюють результати застосування різних форсайт-методів. Водночас загальний масив публікацій, що висвітлюють прогностичні висновки сам по собі представляє непересічний практичний і науковий інтерес, як документальний потік. У першу чергу це ті публікації, що є наслідком реалізації різних досліджень, спрямованих на прогнозування у тому чи іншому стосунку до України. Зважаючи на зосередженість на перспективному (коротко-, середньо- і довго-) прогнозуванні, вироблені експертні висновки, прогнози, інші документи, представлені у відкритому інформаційному просторі, є корисними і цікавими як для практиків, так і для широкого наукового осмислення.

Попри наявність потужного масиву прогностичних досліджень, що стосуються України, особливо – із очевидних причин – за останні роки, досі не ставилось завдання їх виявлення, відбору, систематизації та надання доступу із відповідним пошуковим апаратом. Так само – не здійснювались їх дослідження як специфічного сегменту інфополя та соціокомунікативного явища, результату наукової та експертної комунікації, впливового інструменту у виробленні державних рішень, підтримки наукових напрямків, врешті – джерельної бази для цілої низки політологічних, соціально-економічних, соціокультурних та інших досліджень.

Тож Національною юридичною бібліотекою НБУВ у співпраці з Дослідницькою службою Верховної Ради України започатковано підготовку цифрової платформи «Форсайт Україна». Відтак метою цієї статті є обґрунтування його концепції, зокрема – підходів до моніторингу, збору та систематизації інформації світових форсайт-центрів.

Отже, створювана платформа покликана стати першим ресурсом, що акумулює тематичну добірку матеріалів, які стосуються українського виміру глобальних футуристичних досліджень та надаватиме інструментарій для систематизації матеріалів за заданим дослідником критерієм (географічним, часовим, тематичним, суб'єктним тощо). Перспективи цього проєкту вбачаються у важливості наукового та експертного прогнозування у сучасному світі, а для українських реалій – особливо.

Проєкт передбачає реалізацію низки завдань із моніторингу інформаційного простору (загалом його виконання базується на використанні ресурсів та інструментів у відкритому доступі). По-перше – формування бази світових аналітичних центрів, що виконують прогностичні експертні дослідження – йдеться про виявлення відповідних установ та представлення на сайті ресурсу структурованої із можливістю пошуку інформації про них: назви, опису, загальних характеристики роботи, тематичних напрямків тощо. Передбачається охопити ресурси установ та організацій, що працюють у галузі стратегічного форсайту, створюють, акумулюють, оприлюднюють інформацію прогностичного змісту; надають доступ до методик та інструментів прогнозування; реалізують наукові та освітні проєкти, пов'язані із застосуванням форсайт-досліджень.

По-друге – безпосередній відбір інформації, що висвітлює результати форсайт досліджень щодо України або пов'язаних із нею питань; систематизацію (за тематикою, авторством, періодом, географією, дотичною проблематикою та ін.) цієї

інформації, формування реферативної бази та е-бібліотеки відповідних документів. Попереднє аналітико-синтетичне опрацювання інформації базуватиметься на підходах, вироблених у форсайт дослідженнях, зокрема: виявлення та відбір матеріалів, що висвітлюють нові тенденції, нові рушії змін, слабкі сигнали, розриви. Для структурування матеріалів визнано за доцільне застосовувати категорії, які відповідають рамкам моделі для сканування горизонтів STEEPEDD (Суспільство, Технології, Економіка, Екологія, Політика та право, Етика, Демографія, Національна безпека й оборона). Пропонована подвійна таксономія (категорії STEEPEDD використовуватимуться як рубрики, а уточнення в їх межах задаватиметься за допомогою тегів – ключових слів) дозволить користувачу цифрової платформи задавати відбір як за широкими рубриками, так і за уточнюючими тегами. До таких, за попередніми прогнозами належатимуть:

- за рубрикою «суспільство» – релігія, етнічна приналежність, становище національних меншин, корінних народів, культурний розвиток, постколоніальність, посттоталітарність; рівень доходів, статус зайнятості, стан здоров'я, навички тощо);

- за рубрикою «технології» – призначення, використання, доступність для користувачів, ефективність, додавання вартості, наявні виклики, наукові дослідження та розробки тощо;

- за рубрикою «економіка» – створення вартості, шляхи комерціалізації, вплив на зайнятість, потреби в інфраструктурі, запит на ресурси, рівний доступ, доступність за ціною тощо;

- за рубрикою «екологія» – безпека продукції, безпека виробництва, можливість переробки, ефективність використання води, заходи з енергозбереження, використання природних ресурсів, вплив на навколишнє середовище тощо);

- за рубрикою «політика та право» – (вплив геополітичних процесів, захист прав індивідуумів, питання відповідальності, структура ринкової конкуренції, дотримання законів та правил);

- за рубрикою «етика» – (баланс між користю та шкодою, справедливість доступу, повага до вибору особи, відношення до природи, турбота про майбутні покоління, повага до індивідуальності тощо);

- за рубрикою «демографія» – (місце проживання, вид заняття, рівень освіти, склад сім'ї, гендерна ідентичність, вікова категорія тощо);

- національна безпека й оборона (військові амбіції сусідніх держав, військові технології, воєнні конфлікти, військові навчання та співпраця тощо).

По-третє – передбачається наукове опрацювання цього сегменту інформаційного потоку, виявлення ключових характеристик у їх динаміці. Перспективним видасться також напрямок попередніх аналітичних узагальнень щодо основних характеристик цього інформаційного потоку (ключові теми та їх динаміка, зв'язок із географічною, інституційною належністю; використані методики форсайту, способи представлення інформації тощо). Науковці Національної юридичної бібліотеки НБУВ, на базі якої започатковано реалізацію цифрової платформи, мають досвід виконання моніторингових проєктів із аналізу як українського, так і зарубіжного інфополя [5; 6; 7]. Попри те, що започаткований проєкт матиме помітно більші масштаби, все ж напрацьовані раніше методики моніторингу, відбору, систематизації, аналізу цілком можуть бути екстрапольовані на його реалізацію. Так само є досвід формування тематичної бази актуальної інформації (<http://nowar.nbuv.gov.ua>).

Загальним підсумком проєкту стане упровадження цифрової платформи «Форсайт Україна» як елемента дослідницької інфраструктури. Важливою також є промоція ресурсу для державних органів, науковців, медійників.

Список літератури

1. Khodyakov D, Grant S, Kroger J, Gadwah-Meaden C, Motala A, et al. (2023) Disciplinary trends in the use of the Delphi method: A bibliometric analysis. PLOS ONE 18(8): e0289009. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0289009>
2. Огляд форсайт-практик у публічному секторі: досвід Європарламенту, Великої Британії, Естонії та Фінляндії. Лабораторія інноваційного розвитку (2021). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Foresight_Public_Sector_update.pdf (дата звернення: 25.08.2025).
3. Український науково-технічний форсайт: стратегічні напрями та перспективи розвитку науки і технологій. Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України. Київ. 2024. 84 с. <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.14579380>
4. Попович З.О., Попович О.С., Костриця О.П. (2024). Методика прогнозно-аналітичного дослідження “Український науково-технічний форсайт”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://foresight.in.ua/methodology_final.pdf (дата звернення: 25.08.2025).
5. Берегельський А., Половинчак Ю. (2015). Аналіз новинних потоків у дослідженні вітчизняного інформаційного поля. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Вип. 41. С. 425-437.
6. Половинчак Ю., Матвійчук Л. (2022). Візуальна аналітика та інфографічна продукція у науково-інформаційній діяльності бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Вип. 65. С. 79-97. DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.65.137>
7. Реферативні огляди наукових досліджень. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nbuviar.gov.ua/proekty/informatsiino-analitychni-resursy/referatyvni-ohliady-naukovykh-doslidzhen> (дата звернення: 25.08.2025).

References

1. Khodyakov, D., Grant, S., Kroger, J., Gadwah-Meaden, C., Motala, A., et al. (2023) Disciplinary trends in the use of the Delphi method: A bibliometric analysis. PLOS ONE 18(8): e0289009. [In English]. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0289009>
2. Ohliad forsait-praktyk u publichnomu sektori: dosvid Yevroparlamentu, Velykoi Brytanii, Estonii ta Finliandii. Laboratoriia innovatsiinoho rozvytku [Review of foresight practices in the public sector: experience of the European Parliament, Great Britain, Estonia and Finland. Laboratory of Innovative Development]. (2021). [In Ukrainian]. Retrieved August, 2025, from: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Foresight_Public_Sector_update.pdf.
3. Ukrainskyi naukovo-tekhnichnyi forsait: stratehichni napriamy ta perspektyvy rozvytku nauky i tekhnolohii. Instytut doslidzhen naukovo-tekhnichnoho potentsialu ta istorii nauky im. H. M. Dobrova NAN Ukrainy [Ukrainian scientific and technical foresight: strategic directions and prospects for the development of science and technology. G. M. Dobrov Institute for Research on Scientific and Technical Potential and History of Science, NAS of Ukraine]. (2024). [In Ukrainian]. <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.14579380>
4. Popovych, Z.O., Popovych, O.S., Kostyrsia, O.P. (2024). Metodyka prohnozno-analitychnoho doslidzhennia “Ukrainskyi naukovo-tekhnichnyi forsait” [Methodology of forecasting and analytical research “Ukrainian scientific and technical foresight”]. [In Ukrainian]. Retrieved August, 2025, from: https://foresight.in.ua/methodology_final.pdf.

5. Berehelskyi, A., Polovynchak, Yu. (2015). Analiz novynnykh potokiv u doslidzhenni vitchyznianoho informatsiinoho polia [Analysis of news flows in the study of the domestic information field]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Academic Papers of The Vernadsky National Library of Ukraine*, 41, 425-437. [In Ukrainian].
6. Polovynchak, Yu., Matviichuk, L. (2022). Vizualna analityka ta infografichna produktsiia u nauково-informatsiinii diialnosti bibliotek [Visual analytics and infographics in the scientific and information activities of libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Academic Papers of The Vernadsky National Library of Ukraine*, 65, 79-97. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.65.137>
7. Referatyvni ohliady naukovykh doslidzhen [Abstract reviews of scientific research]. *Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV – Social Communications Research Center* [In Ukrainian]. Retrieved August, 2025, from: <https://nbuviap.gov.ua/proekty/informatsiino-analitychni-resursy/referatyvni-ohliady-naukovykh-doslidzhen>.

Yuliia Polovynchak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4903-5434>,

Dr. Sci. (History), Senior Research Associate,

Deputy General Director for research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nub@nbuv.gov.ua

The Concept of the Digital Project «Foresight Ukraine»: From Expert Forecasting Practice to a Scientific and Information Platform

This study presents the concept of the scientific and informational digital project «Foresight Ukraine», which aims to identify, select, and systematize predictive information concerning Ukraine and related global and regional processes. The critical importance of accumulating relevant materials – particularly those produced by leading global expert centers – is substantiated. The paper also examines approaches to ensuring access to an abstract database and to developing data analytics tools for its use.

Keywords: foresight; digital platform; abstract database; data analytics.

Аксьонова Наталія Дмитрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5041-9086>,

наукова співробітниця,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: aksyonova_n7@ukr.net

Бібліотека, психосоціальна підтримка, бібліотерапія

Аналізується участь бібліотек у реалізації проєктів з психосоціальної підтримки, ментального здоров'я, відзначається позитивний вплив бібліотерапії, як фактора зниження рівня стресу. Наводяться приклади діяльності бібліотек у розбудові системної підтримки й поліпшення психологічного здоров'я мешканців територіальних громад.

Ключові слова: бібліотерапія, популяризація читання, психосоціальна підтримка, стрес.